

Ігор Бриндак

Свого часу часопис «Слово» (№ 4(164) 2015-2016) вже публікував статтю під назвою «Апостол молоді у кінематографі». Її особливістю було те, що тоді згадувався не один фільм, а кілька. Але всі були присвячені одній особі – св. Джованні Боско. Так буде і цього разу. А про яку особу йтиме мова, читачі напевно здогадалися із назви – про Жанну д'Арк (1412-1431).

Насамперед хочеться сказати одну річ, яку, можливо, не всі знають. Жанна д'Арк – це не тільки національна героїня Франції, але і свята, офіційно канонізована Католицькою Церквою. Крім того вона є найбільша «кіносвята», бо від часу винайдення кінематографа про Орлеанську Діву було знято понад сорок художніх стрічок. Ніхто з інших, прославлених Церквою святих, не привернув до себе такої уваги кіномитців. Зрозуміло, згадувати про всі фільми, присвячені цій особі, обсяг цієї публікації не дозволяє. Тому назвемо хоча б найбільш відомі.

Отож перший фільм про Орлеанську Діву вийшов у світ у 1899-го року. Режисером був один із співтворців кінематографа Жорж Мельєс. А у головній ролі знялася майбутня дружина режисера Жанна д'Альсі. Великого розголосу набула стрічка датського режисера Теодора Дреєра «Страсті Жанни д'Арк» 1928-го року із Марі Рене Фальконетті у головній ролі. На відміну від попередніх фільмів, твір Дреєра базувався виключно на протоколах Руанського процесу, який судив Жанну. Багато кінокритиків визнали «Страсті Жанни д'Арк» як один з найкращих фільмів епохи німого кіно. Коли кіно стало і звуковим, і кольоровим, інтерес до Орлеанської героїні не зник, а навпаки сприяв створенню нових стрічок. У повоєнні роки у США великою популярністю користувався фільм Віктора Флемінга «Жанна д'Арк» 1948-го року із Інґрідою Бергман у головній ролі. Цікаво, що та ж сама акторка у 1954-му році знялася у стрічці Роберто Росселіні «Жанна д'Арк на вогнищі». У 1962 р. французький режисер Робер Брессон зняв фільм «Процес Жанни д'Арк», в головній ролі знялася Флоранс Дельє. У 1970 у

Радянському Союзу вийшла стрічка «Початок» Глеба Панфілова. Взагалі, у ній події відбуваються у ХХ столітті, а розповідається про дівчину Пашу Строганову, яку запросили зніматися у кіно в ролі Жанни д'Арк. Пізніше Глеб Панфілов зізнався, що хотів зняти історичний фільм про Орлеанську Діву, але влада йому не дозволила, і тоді він зняв фільм у фільмі. У 1989 у Франції вийшов мінісеріал «Жанна д'Арк – влада і невинність» режисера П'єра Бадела із Сесіль Маньє у головній ролі. І, нарешті, у 1999-му, у сторіччя першого фільму про Орлеанську Діву, було знято дві стрічки – «Післанниця» Люка Бессонна із Мілою Йововіч у головній ролі та «Жанна д'Арк» Крістіана Дюге, де Орлеанську діву зіграла Лілі Собескі.

Отож ми зробили короткий огляд найбільш відомих фільмів про велику святу, знятих протягом ста років. Тепер перейдемо до історії. Однак не в тому контексті, щоб черговий раз переказати біографію Орлеанської Діви, яка є загальнознаною. Просто останнім часом існує помилкова тенденція дуже наполегливо доказувати, що ті, кого церква канонізувала, насправді ніякі не святі. Не є винятком у цьому плані і випадок святої Жанни. Періодично у ЗМІ з'являються нові «відкриття», що начебто Жанна була зовсім не та, за котру себе видавала, що вона страждала на психічну хворобу і що ніякої важливої ролі у звільненні Франції не відіграла, і що остаточно ніхто на вогні її не спалював... Тому відразу хочеться наголосити, що всі ці «відкриття» нічого спільного з правдою не мають. Вони належать до цієї самої серії «істин», як і розповіді, що начебто Мати Тереза знущала над хворими, Папа Іван Павло II був масоном, Ісус Христос жив не у I-му, а в XI-му столітті, а люди мають дихати не повітрям, а кислотою... Читачів, можливо, здивує, що у наш час поширені і такі дивні теорії. Нажаль, це так, а тому до всіляких сенсацій слід ставитись з великою обережністю.

Стосовно конкретного нашого випадку, то прекрасний аналіз сенсацій довкола св. Жанни зробила недавно Ольга Велейко у статті під назвою: «Оклеветана Жанна, або викриття викриттів». Правда, дехто запитає: «А чи дійсно ми маємо достатньо матеріалів про Жанну д'Арк, щоб говорити, що насправді було, а що ні, адже пройшло дуже багато часу». Ось поглянемо, що писав з цього приводу знаменитий американський письменник Марк Твен: «Життєпис Жанни д'Арк має одну особливість. Це єдина історія людського життя, яка дійшла до нас у розповідях свідків, даних під присягою... Ні одне життя того віддаленого часу не відоме нам з такою достовірністю і такою повнотою». Хочеться звернути увагу на слова автора «того віддаленого часу»: тут мається на увазі, що стосовно осіб, які жили у наступні століття, існують не менш достовірні біографії, але Марк Твен мав на увазі саме XV століття. Радянський атеїстичний ідеолог Ромуальд Григулевич, якого у симпатіях до святих однозначно не запідозриш, також визнав факти з історії Жанни д'Арк. Ця історія, як пише один із сучасних американських філософів Б. Данем, «вражаюча, тому що при всій своїй неймовірності дійсно відбулася, скорботна, тому що тоді люди знищили те, перед чим повинні були схилити голови, повчальна, тому що навчає нас сумніватися у всьому, чому ми віримо, за винятком великої сили основних людських ідеалів». Хочеться уточнити, що і Марк Твен, і Ромуальд Григулевич у свій час

працювали з документами, тому знали, про що пишуть. Отже ми бачимо, що біографія св. Жанни не побудована на тому, що в нас у народі називається «одна бабця сказала», а на серйозній документальній базі. І всі ці історичні джерела не дають жодної підстави робити такі сенсаційні висновки, нібито Жанни д'Арк навіть не існувало.

Тепер доречно буде вказати читачам, які моменти, показані в тих або інших фільмах про орлеанську героїню, розходяться із історичною правдою. Всіх перелічити не вдасться, але пригадаймо хоча б основні. Отож, по-перше, село Домремі, в якому народилася і виросла Жанна, не було знищено англійцями. Жанна пішла на війну не для того, щоб комусь мстити, а з іншої причини, про що буде мова згодом. Друге: їй не з'являлися неідентифіковані привиди, а конкретні особи: святий Архистратиг Михаїл, свята Катерина Олександрійська і свята Маргарита Антіохійська. Саме вони закликали її очолити військо і визволити свою країну від іноземного поневолення. Третє: меч, яким Жанна воювала, не впав їй з неба і не був знайдений на лісовій галявині. Насправді він був захований під церквою св. Катерини міста Пуатьє. Жанна попередньо написала до настоятеля храму листа, де і у якому місці слід цей меч шукати. Четверте: страта Орлеанської Діви відбувалася 30 травня 1431-го року, то навряд чи в цей день міг падати сніг.

Враховуючи вищезгадані кіноляпи, в подальшому будемо аналізувати тільки фільм Віктора Флемінга. По-перше, через те, що у ньому є мінімум художніх домислів. А ті, які є, суттєвих фактів не спотворюють. По-друге, він охоплює не окремі моменти біографії Жанни, а все її бодай свідоме життя. Так от у цій стрічці є деякі цікаві моменти, зазвичай опущені в інших картинах. Зокрема показано, як у часі страти Жанни, коли її вже охопив вогонь, кат кидається в ноги священику і говорить: «Отче, простіть мені, бо я спалив святу». Такі моменти дійсно мали місце з деякими ворогами Орлеанської Діви. Але у фільмі не показано чому. Зате є збережено у розповідях очевидців. Так от, коли вогонь дійсно охопив тіло Жанни, люди бачили, як із полум'я вилетів голуб, а самі вогненні язички утворили напис «Ісус». А коли після страти розгребли попіл, то там знайшли неушкоджене людське серце. Його ще раз намагалися спалити, але воно не горіло. Тоді взяли і викинули в ріку. Ці факти показують, що те, що говорила Орлеанська Діва: «Мене дійсно послав Господь», – було правдою. А значить варто прислухатись і до інших її слів.

Зазвичай в американських історичних фільмах прийнято показувати, як воєначальник перед битвою звертається до своїх вояків із пафосною промовою, де пояснює, що вони воюють за правду. У стрічці Віктора Флемінга теж показано, як Жанна промовляє до воїнів, але без жодного пафосу. Вона починає зі слів: «Бог є на нашій стороні, але тепер ми повинні стати на стороні Бога». І далі пояснює конкретніше: що не можна бавитись в азартні ігри, не можна сквернословити, не можна згадувати ім'я Боже надаремно, що всі жінки повинні покинути військо за винятком дружин вояків, а також що кожен воїн

повинен приступити до сповіді. Чи дійсно Жанна говорила такі слова: «Бог на нашій стороні, але тепер ми повинні бути на стороні Бога», – невідомо, але все інше правда. Орлеанська Діва вирішила створити із своїх воїнів Божу армію. Тому безоглядно викорінювала будь-яку аморальність. Військо постійно супроводжували священники, які в міру можливостей навіть щоденно служили Літургію. Перед кожною важливою операцією всі воїни йшли сповідатися. Жанна бачила у всіх цих заходах запоруку перемоги. І, як показала дійсність, не помилилася. Це все дуже актуально і важливо для нашого часу і саме для нашої країни, коли ми не бачимо виходу із війни.

У наш час стосовно Жанны Д'арк часто можна зустріти такий закид: «Спочатку Церква її спалила, а пізніше проголосила святою». Правда, сама орлеанська героїня мала на цю справу зовсім інший погляд. Ось її слова, сказані на судді: «Для мене Христос і Церква є одне і те ж саме, і не потрібно з цього робити проблему», а також: «Нехай усі мої слова і діла будуть передані до Риму, до Святішого Отця, якому я підпорядковуюсь після Бога». Ці її відповіді показані у стрічці Флемінга, і вони дійсно мали місце в історії, бо записані у протоколах процесу. Отож, як бачимо, Жанна зовсім не ототожнювала своїх мучителів із Католицькою Церквою загалом.

І ще один цікавий момент із життя Орлеанської Діви. Вона старалася не вести бойові дії у святкові і недільні дні. Єдиний виняток, коли це було порушено, мав місце у свято Різдва Пресвятої Богородиці, 8-го вересня 1429-го року. Вона в цей день розпочала наступ на Париж, який закінчився невдало. Як пізніше Жанна згадувала, для неї стосовно цього наступу не було окремого повеління, і тому вона вважала це своєю помилкою. Цього моменту у фільмі Флемінга немає, але є він у стрічці Крістіана Дюге. Правда, там чомусь згадується, що це була неділя, а не Різдво Богородиці. Але суть не міняється. Тож ми повинні розуміти, що святість не є непомильність. Але цей момент все одно є дуже повчальним, бо показує, що церковна заповідь «Установлені свята святкувати» не є порожнім звуком.

Свята Жанна д'Арк прожила коротке життя. Але залишила незатертий слід в історії. І то не тільки свого народу. Ми, українці, які багато століть не мали власної держави, не раз бажали мати таку людину у своїй історії. Бажаємо її і тепер у ситуації зовнішньої агресії та внутрішньої кризи. Але пригадаймо ще раз, як Жанна переконувала своїх воїнів: «Бог на нашій стороні, але тепер необхідно, щоб ми були на стороні Бога». Це є запорукою перемоги. Тому всім, хто не бачив стрічку Віктора Флемінга, рекомендую переглянути. Але не просто переглянути, а взяти собі науку із неї. І тоді вірмо, що поміч з неба не забариться.

Ігор БРИНДАК, Орлеанська Діва у кінематографі // Слово №4 (72) грудень 2017-лютий 2018